

Hubert Ordon

Ks. Jan Gerard Drozd SDS - biblista i polonista (cz. II)

Studia Salvatoriana Polonica 5, 143-150

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ks. HUBERT ORDON SDS

■ Ks. Jan Gerard Drozd SDS –
biblista i polonista (cz. II)¹

Publikacje ks. Jana Drozda SDS, zarówno naukowe, jak i popularne, cechuje szczególna dbałość o piękno przekazu, przejawiająca się bogatym i zróżnicowanym słownictwem oraz stylistycznym dopracowaniem. Podobną troskę o estetykę, nadto polot, a zwłaszcza łatwość w operowaniu językiem można było zaobserwować w wygłaszanych przez niego wykładach, referatach i kazaniach, tak że słuchanie ich sprawiało wielką przyjemność. Źródła tego faktu trzeba szukać w znacznym utalentowaniu jego osoby, jak również w specjalistycznych studiach polonistycznych, podjętych po otrzymaniu święceń kapłańskich i kontynuowanych w latach okupacji niemieckiej oraz po jej zakończeniu.

Niniejsze omówienie pragnie przedstawić przebieg tych studiów, które były realizowane w ramach tajnych kompletów uniwersyteckich oraz po wojnie aż do ich ukończenia w 1947 r., ukazać sylwetki profesorów, z których wiedzy czerpał młody salwatorianin, stawiane przez nich wymagania oraz osiągnięte wyniki. Przy opracowywaniu tematu wykorzystano przechowywane w Archiwum Prowincji Polskiej Salwatorianów w Krakowie materiały związane z osobą ks. J. Drozda, przede wszystkim dwa napisane przez niego wspomnienia z czasu wojny², nadto

---

Ks. dr HUBERT ORDON SDS – emerytowany pracownik naukowo-dydaktyczny Instytutu Nauk Biblijnych KUL, wykładowca w WSD Salwatorianów w Bagnie.

¹ Pierwsza część niniejszego opracowania ukazała się w: H. Ordon, *Ks. Jan Gerard Drozd SDS – biblista i polonista (cz. I)*, „Studia Salvatoriana Polonica” 3(2009), s. 379-387.

² Ks. Jan Drozd SDS, *Moje wspomnienia okupacyjne*, Archiwum Prowincji Polskiej Salwatorianów – Akta Personalne Zmarłych (cyt. dalej: APPS – APZ), Drozd Jan, nr 18;

pracę poświęconą procesowi kształcenia studentów polonistyki w tym trudnym okresie³.

I. Organizacja tajnych kompletów polonistycznych

Wrocie działania niemieckich władz okupacyjnych skierowane przeciw różnym instytucjom polskim nie oszczędziły również Uniwersytetu Jagiellońskiego. Brak zezwolenia na rozpoczęcie nowego roku akademickiego w normalnym terminie, a przede wszystkim przeprowadzenie 6 listopada 1939 r. tzw. *Sonderaktion Krakau*, w wyniku której zwabieni pod pretekstem wykładu profesorowie, docenci i asystenci Uniwersytetu w liczbie 144 osób zostali aresztowani i wywiezieni do obozów koncentracyjnych w Sachsenhausen i Dachau, oznaczały faktyczne zamknięcie uczelni.

Takiego stanu rzeczy nie zaakceptował ordynariusz Krakowa, abp Adam Sapieha, który jeszcze w październiku 1939 r. podjął decyzję o zorganizowaniu normalnego toku zajęć uniwersyteckich w Książęco-Metropolitalnym Seminarium Duchownym jako kontynuacji Wydziału Teologicznego UJ. Ze stworzonej przez Arcybiskupa szansy studiowania korzystali początkowo także klerycy niektórych wspólnot zakonnych. Z czasem jednak rozpoczęły one kształcenie swej młodzieży we własnym zakresie (dominikanie, franciszkanie, kapucyni, misjonarze, salezjanie, salwatorianie). W ten sposób powstały i funkcjonowały jakby „podziemne” filie Wydziału Teologicznego UJ, pozostające z nim i reprezentującym go dziekanem w ścisłym kontakcie⁴.

Inicjatywa podjęcia działalności naukowo-dydaktycznej w ramach pozostałych wydziałów uniwersyteckich – i to w formie tajnych kompletów (!) – zrodziła się w gronie młodszych pracowników naukowych polonistyki UJ, przebywających w wyniku wspomnianej *Sonderaktion Krakau* w obozie koncentracyjnym w Dachau. Nie trzeba podkreślać, z jakimi konkretnymi niebezpieczeństwami i ryzykiem w warunkach okupacji wiązało się takie przedsięwzięcie, stąd zrozumiała okazała się konieczność precyzyjnego przemyślenia organizowanej akcji. W wyniku rozważań i dyskusji wypracowano pewien

---

Ks. Jan Drozd SDS, *Moje wspomnienia z okresu okupacji niemieckiej 1939-1945*, APPS – APZ, Drozd Jan, nr 18.

³ A. R. Małecki, *65. rocznica tajnego nauczania UJ (cz. I)*, <http://www3.uj.edu.pl/alma/alma/92/17.pdf>, s. 43-45 [dostęp 26.05.2008].

⁴ Por. H. Ordon, *Ks. Jan Gerard Drozd SDS*, s. 381-382.

wzorzec funkcjonowania takich kompletów, który – jak się później okazało – w zetknięciu z twardą rzeczywistością wojenną zdał doskonale egzamin⁵.

Studenci byli dzieleni na małe grupy, liczące 5–10 osób, spośród których wybierano tzw. kierownika, powierzając mu różne zadania organizacyjne: wyszukiwanie miejsc na wykłady, ustalanie ich terminów, względnie odwoływanie w wypadku jakiegoś zagrożenia, przekazywanie o tym informacji wszystkim zainteresowanym, określanie haseł rozpoznawczych itp. Na miejsca spotkań i zajęć wybierano pomieszczenia, które nie budziły podejrzeń wroga, stąd gwarantowały względne bezpieczeństwo uczestnikom: prywatne mieszkania (także profesorów), zwłaszcza położone na peryferiach miasta, domy zakonne, sale parafialne, różne lokale publiczne. Wykłady prowadzono w godzinach popołudniowych i wieczornych, gdyż większość studentów musiała pracować i tylko wtedy miała możliwość brania w nich udziału.

Kierownicy grup byli zobowiązani do regularnego składania sprawozdań z przebiegu zajęć wyznaczonemu przedstawicielowi młodzieży (tzw. komentantowi), a ten z kolei co tydzień przedstawiał je kierownikowi tajnego nauczania. Funkcję tę pełnił przez cały okres wojenny główny inicjator powołania do życia tajnych kompletów uniwersyteckich prof. Mieczysław Małecki, desygnowany na to stanowisko przez rektora Tajnego UJ prof. Władysława Szefera⁶.

Inauguracja pierwszego podziemnego kompletu polonistycznego UJ, i zarazem w ogóle pierwszego kompletu uniwersyteckiego w Krakowie, miała miejsce 27 kwietnia 1942 r. W mieszkaniu nr 8 znajdującym się w oficynie przy ul. Podwale 2 pierwszy wykład do zgromadzonych 7 osób wygłosił – po przekazaniu wstępnych informacji, także co do zachowania się w razie jakiegoś niespodziewanego najścia – prof. Mieczysław Małecki⁷. Wśród tej małej grupy studenckiej znalazł się również ks. Jan Drozd. Mimo iż później nie brakowało niebezpiecznych momentów, mimo towarzyszącej stale niepewności, czy kolejne spotkanie nie skończy się aresztowaniem, to mocno zintegrowane, dzięki wzajemnemu zaufaniu i dyskrecji, grono osób przetrwało pomyślnie trudny okres okupacji.

---

⁵ Por. A. R. Małecki, *65. rocznica tajnego nauczania (I)*, s. 43.

⁶ Tamże, s. 44–45.

⁷ Tamże, s. 43. Por. Ks. Jan Drozd SDS, *Moje wspomnienia okupacyjne*, APPS – APZ, Drozd Jan, nr 18, s. 14–15; Ks. Jan Drozd SDS, *Moje wspomnienia z okresu okupacji niemieckiej 1939–1945*, APPS – APZ, Drozd Jan, nr 18, s. 5–6. Ks. J. Drozd podaje w tych wspomnieniach, spisanych odpowiednio 30 oraz 32 lata po relacjonowanych wydarzeniach, wcześniejszy termin rozpoczęcia zajęć (wrzesień 1941 r.). Tę rozbieżność trzeba przypisać zatarciu się w pamięci po wielu latach niektórych danych.

W trakcie kolejnych lat studiów studenci mieli szczęście uczestniczyć w wykładach i ćwiczeniach tak znakomitych profesorów polonistyki, jak: Zenon Klemensiewicz, Julian Krzyżanowski⁸, Mieczysław Małecki, Kazimierz Nitsch⁹, Stanisław Pigoń, oraz ich młodszych współpracowników: Władysław Dobrowolski, Tadeusz Grabowski, Ludwik Kamykowski, Stanisław Sławski, Stanisław Tarnowski, Stanisław Urbańczyk, Kazimierz Wyka. Dla studentów wprowadzono też zajęcia uzupełniające z filologii romańskiej, konkretnie francuskiej, które rozpoczęła dr Maria Malkiewicz-Strzałkowa, a kontynuowali: prof. Brochmer, dr Jan Safarewicz i dr Stanisław Wędkiewicz¹⁰.

W studiach filologicznych nieodzowny jest szeroki dostęp do literatury przedmiotu: podręczników, skryptów, omawianych pozycji książkowych. Stąd niemożność korzystania w okresie wojny z bibliotek uczelnianych stanowiła dla uczestników tajnych kompletów bardzo poważne wyzwanie. Próbowano temu zaradzić przez poszukiwania potrzebnych publikacji w prywatnych zbiorach, co tylko w pewnym stopniu pomagało rozwiązać problem. Korzystnym w tym względzie okazał się bliski kontakt i ścisła współpraca adeptów polonistyki z wykładającymi czy prowadzącymi ćwiczenia, dostosowanie metod prowadzenia zajęć do aktualnej sytuacji, co umożliwiała właśnie praca w małych grupach, skrętnie prowadzone notatki, a przede wszystkim ogromny zapał zainteresowanych w zdobywaniu wiedzy.

II. Przebieg i wyniki studiów polonistycznych ks. Jana Drozda

Propozycję podjęcia studiów polonistycznych na tajnych kompletach przedstawił ks. Janowi Drozdowi przełożony salwatoriańskiej wspólnoty zakonnej w Krakowie ks. Alfons Ślusarczyk. Dzięki tej nieoczekiwanej ofercie zaczęły przybierać konkretny kształt jego młodzieńcze marzenia, by po zdobyciu odpowiedniego przygotowania móc poświęcić się pracy literackiej, względnie wydawniczej, co z wielu powodów wcześniej było mało realne. Tym większa

⁸ Prof. Julian Krzyżanowski, wykładowca UW, przeniósł się po upadku Powstania Warszawskiego do Krakowa, gdzie podjął zajęcia na tajnych kompletach uniwersyteckich.

⁹ Prof. Kazimierz Nitsch przeszedł już wcześniej na emeryturę, lecz w okresie okupacji włączył się aktywnie w działalność podziemnego uniwersytetu.

¹⁰ Powyższą listę wykładowców ks. J. Drozda odtworzono na podstawie świadectw wydanych przez Komisję Egzaminów Magisterskich Wydziału Humanistycznego UJ (APPS – APZ, Drozd Jan, nr 82, 84, 86, 88, 91, 93) oraz *Książeczki Legitymacyjnej nr 2346*, wydanej przez UJ (APPS – APZ, Drozd Jan, nr 8, s. 3-22).

zatem była jego wewnętrzna radość i entuzjazm wobec rysującej się szansy zdobywania wiedzy na interesującym go kierunku. Marzenie to urzeczywistniło się 27 kwietnia 1942 r., gdy przy zachowaniu wymaganych zasad konspiracji ks. Jan Drozd znalazł się we wspomnianym pierwszym komplecie polonistycznym i wysłuchał „inauguracyjnego” wykładu prof. Mieczysława Małeckiego¹¹.

Na podstawie spisanych wspomnień można sądzić, że ks. Drozd pełnił rolę faktycznego kierownika grupy, co przejawiało się zwłaszcza w poszukiwaniu odpowiednich pomieszczeń na zajęcia. Zadanie to w dużej mierze ułatwiała budząca zaufanie przynależność do stanu duchownego. Ona też stanowiła swego rodzaju parasol ochronny, gdyż w przypadku jakiegoś niespodziewanego najścia można było wytłumaczyć zebranie względami duszpasterskimi. Dla całości obrazu warto tutaj przypomnieć miejsca, gdzie odbywały się spotkania a przede wszystkim osoby, które narażając się na poważne niebezpieczeństwo, nie wahały się je udostępniać. Wykłady miały miejsce w lokalach użyczonych przez: Siostry Duchaczki – ul. Szpitalna, Siostry Prezentki – ul. św. Jana, Zakład Witraży A. Żeleń – Al. Krasińskiego oraz w mieszkaniach osób prywatnych: R. Celak – ul. Mikołajska, K. Tatarowicz – ul. J. Dietla, p. Strnada – ul. Zwierzyniecka, p. Miłkowskiego – ul. S. Batorego, p. Białą – ul. Kazimierza Wielkiego¹².

Realizowany w tych specyficznych warunkach program studiów polonistycznych był ukierunkowany w pierwszych dwu latach na teorię języka polskiego, natomiast w późniejszych na teorię i historię literatury. Z zachowanych notatek, świadectw odbytych w okresie okupacji egzaminów¹³ (zatwierdzonych po wojnie przez Wydział Humanistyczny UJ) oraz Książeczki legitymacyjnej nr 2346¹⁴, wydanej przez Wydział Filozoficzny UJ¹⁵ wyłania się obraz wykładów i ćwiczeń, w których uczestniczyli słuchacze pierwszego kompletu polonistycznego. W ramach odbytych przez nich studiów w latach 1942-1947 znalazły się następujące przedmioty:

– gramatyka języka staro-cerkiewno-słowiańskiego (prof. Mieczysław Małecki wraz z ćwiczeniami (dr Stanisław Sławski),

---

¹¹ Por. Ks. Jan Drozd SDS, *Moje wspomnienia okupacyjne*, s. 14-16. Ks. Jan Drozd SDS, *Moje wspomnienia z okresu okupacji*, s. 6.

¹² Adresy podanych powyżej oraz pozostałych miejsc spotkań, które z biegiem lat umknęły z pamięci, ks. J. Drozd przekazał po wojnie administracji UJ.

¹³ APPS – APZ, Drozd Jan, nr 82, 84, 86, 88, 91, 93.

¹⁴ APPS – APZ, Drozd Jan, nr 8, s. 3-22.

¹⁵ Polonistyka należała w okresie 1942-1945 do Wydziału Filozoficznego UJ, dopiero po wojnie znalazła się w strukturze Wydziału Humanistycznego.

- gramatyka opisowa języka polskiego (prof. Zenon Klemensiewicz),
- historia języka polskiego (prof. Zenon Klemensiewicz),
- gramatyka historyczna języka polskiego (prof. Kazimierz Nitsch),
- dialektologia (prof. Kazimierz Nitsch),
- ćwiczenia z fonetyki języka polskiego (dr Stanisław Urbańczyk),
- historia literatury polskiej od początku do XVIII w., z podstawowymi wiadomościami ze stylistyki (prof. Stanisław Pigoń),
- historia literatury polskiej okresu romantyzmu i pozytywizmu (prof. Stanisław Pigoń),
- dramat starożytny (prof. Stanisław Pigoń),
- dramat polski doby romantycznej (prof. Stanisław Pigoń),
- analiza literacka wybranych utworów (prof. Stanisław Pigoń),
- zarys literatury ludowej; nowsza literatura ludowa (prof. Stanisław Pigoń),
- wybrane zagadnienia z historii literatury polskiej (prof. Ludwik Kamyski),
- oświecenie w literaturze polskiej (prof. Tadeusz Grabowski),
- oświecenie w literaturze czasu Sasów i Stanisława Augusta (prof. Tadeusz Grabowski),
- objaśnienia utworów A. Mickiewicza (prof. Tadeusz Grabowski),
- historia literatury polskiej okresu pozytywizmu i Młodej Polski (prof. Julian Krzyżanowski),
- neoklasycyzm (prof. Julian Krzyżanowski),
- Szekspir na tle epoki (prof. Stanisław Tarnowski),
- The Literature of the Restauration (prof. Stanisław Tarnowski),
- wielcy pisarze Młodej Polski (dr Kazimierz Wyka),
- pokolenie Młodej Polski (dr Kazimierz Wyka),
- ćwiczenia z zakresu poetyki i teorii literatury (dr Kazimierz Wyka),
- Cyprian Norwid – ćwiczenia (dr Władysław Dobrowolski).

Powyższy, zapewne niepełny wykaz zajęć, daje mimo wszystko wyobrażenie o wypracowanej koncepcji poprowadzenia w tak trudnych warunkach studium polonistycznego na odpowiednim poziomie oraz ogromie odwagi i wysiłku włożonego tak przez prowadzących, jak i uczestników tajnych kompletów. Trzeba nadto podkreślić, że w gronie zatrudnionych wykładowców znaleźli się najwybitniejsi przedstawiciele polskiej nauki, cieszący się także za granicą znacznym autorytetem (np. prof. Kazimierz Nitsch, znany jako „ojciec dialektologii polskiej”), wysokiej klasy znawcy przedmiotu o sporym dorobku naukowym, jak również świetnie zapowiadający się przyszli profesorowie uni-

wersyteccy. W prowadzonych wykładach i ćwiczeniach można było podziwiać nie tylko prezentowaną przez nich głęboką wiedzę, wielkie zaangażowanie w jej przekaz i to często fascynująco pięknym językiem polskim, ale i uderzającą kulturę osobistą.

W parze z tymi cechami szły stawiane studentom wysokie wymagania na egzaminach. Trwały one nieraz bardzo długo, przy czym nie stosowano przy ich przeprowadzaniu, mimo niesprzyjających z wielu względów okoliczności, żadnej taryfy ulgowej. Ksiądz Jan Drozd, porównując składane egzaminy z przedmiotów polonistycznych z wcześniejszymi na Wydziale Teologicznym, stwierdzał, że były one znacznie trudniejsze do zdania¹⁶. Biorąc to pod uwagę, jak i fakt, że w tym okresie udzielał się jako kapłan w pracy duszpasterskiej oraz w tajnym nauczaniu gimnazjalnym, zorganizowanym przez zgromadzenie w Krakowie na Zakrzówku, uzyskał niemal ze wszystkich przedmiotów stopień dobry.

W tym wszystkim wydaje się bardzo istotny ów trwający poprzez lata, bo nawet i po wojnie, bardzo bliski kontakt ks. Jana Drozda z tak wybitnymi przedstawicielami życia naukowego i kulturowego Polski oraz ich wpływ na intelektualny i osobowy rozwój tego młodego salwatorianina. Miał świadomość zaciągniętego wobec nich długu wdzięczności i pragnął go symbolicznie wyrazić poprzez wręczenie prof. Kazimierzowi Wyce trzynomowej tzw. Biblii Poznańskiej, dla której opracował kilka ksiąg, „jako wotum dla niego i dla wszystkich profesorów (na dowód), że ich trud nie poszedł na marne”¹⁷. Niestety, przed ukazaniem się całości publikacji profesor odszedł do wieczności.

FATHER JAN GERARD DROZD SDS – SPECIALIST IN BIBLICAL STUDIES AND POLISH PHILOLOGY (PART II)

Summary

Father Jan Gerard Drozd SDS (1914–1996) was a Salvatorian youth educator, for many years – an editor of the monthly „Salvator”, an excellent lecturer in the Holy Scripture in several major seminaries. He wrote numerous books and articles on religious topics, especially concerning the Bible.

---

¹⁶ Por. Ks. Jan Drozd SDS, *Moje wspomnienia z okresu okupacji*, s. 7.

¹⁷ Tamże, s. 12.

This study presents the course of his Polish philology studies (1942-1947). During World War II they were continued in clandestine university classes, to the organization and management of which the author devotes more attention. In addition, the text shows the profiles of professors, from whose knowledge the young Salvatorian benefited, the requirements they set and the achieved results.